

Volume III (2017)

A. C. S. PEACOCK, *Selçuklu Devleti'nin Kuruluşu*.
İstanbul 2016. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 260
sayfa. Çev. Z. Rona. ISBN: 9786053326694

Ferhat AYKUT

Libri: Kitap Tanıtımı, Eleştiri ve Çeviri Dergisi'nde bulunan içeriklerin tümü kullanıcılara açık, serbestçe/ücretsiz "açık erişimli" bir dergidir. Kullanıcılar, yayıncıdan ve yazar(lar)dan izin almaksızın, dergideki kitap tanıtımlarını, eleştirileri ve çevirileri tam metin olarak okuyabilir, indirebilir, dağıtabilir, çıktısını alabilir ve kaynak göstererek bağlantı verebilir.

Libri, uluslararası hakemli elektronik (online) bir dergi olup değerlendirme süreci biten kitap tanıtımları, eleştiriler ve çeviriler derginin web sitesinde (libridergi.org) yıl boyunca ilgili sayının içinde (Volume III: Ocak-Aralık 2017) yayımlanır. Aralık ayı sonunda ilgili yıla ait sayı tamamlanır.

Dergide yayımlanan eserlerin sorumluluğu yazarlarına aittir.

Atıf Düzeni: F. Aykut, *Selçuklu Devleti'nin Kuruluşu*. Yazar: A. C. S. Peacock, *Libri* III (2017) 495-498. DOI: 10.20480/lbr.2017040

Geliş Tarihi: 28.11.2017 | Kabul Tarihi: 15.12.2017
Elektronik Yayın Tarihi: 24.12.2017

Editörya: Phaselis Research Project
www.libridergi.org

**A. C. S. PEACOCK, *Selçuklu Devleti'nin Kuruluşu*. İstanbul 2016.
Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 260 sayfa. Çev. Z. Rona.
ISBN: 9786053326694**

Ferhat AYKUT*

Burada tanıtımı yapılan kitap Selçuklu Tarihi üzerine yaptığı çalışmalarla tanınan tarihçi A. C. S. Peacock tarafından "*Early Seljuq History: A New Interpretation*" ismiyle yazılan çalışmanın Türkçe'ye çevirisidir. Eser *Haritalar ve Şekiller* (VI), *Kısaltmalar* (VII) ve *Teşekkür* (XI) kısımları ile başlamakta *Giriş* (1-19)'in ardından yedi ana bölümle devam edip *Sonuç* (191-195), *Notlar* (197-237), *Kaynakça* (239-252) ve *Dizin* (253-260) kısımlarıyla nihayete ermektedir. Yazar, kitabın her bölümünde konuya girmeden önce bu bölümdeki amacının ne olduğunu ve bu konuyla ilgili bölümde ne anlatmak istediğini belirtmiştir.

Giriş; Ortaçağ ve Modern Tarih Yazımında Erken Selçuklular (1-19)'da bu kitabın, aşiretten imparatorluğa geçiş süreci üzerinde durmakta olduğu ve özellikle Selçuklu Sultanı Alp Arslan'ın ölümüne kadar ki dönemi kapsadığı belirtilmektedir. Yazar, bu kitapla, Selçuklu Devleti'nin kuruluş dönemiyle ilgili geleneksel imajı yeniden irdelemek ve değerlendirmek istemiştir. Ayrıca bu incelemeyi yaparken, sultanları ve vezirlerini ön plana almak yerine, ilk sultanlarında bir parçası olmaya devam ettikleri göçebe aşiretlerin toplumsal dinamiklerine odaklanmıştır. Selçuklu istilaları kalıcı demografik ve siyasal sonuçlar yaratan bir göçü. Erken Selçuklu dönemine ait kaynakların arzu edilen çok daha az ama belki de çoğu kez varsayılandan daha fazla olduğunu kabul ettiğimize göre, bu kitap temelde ne Selçuklular, ne de ardıllarıyla ilgili

* Tarihçi, Akdeniz Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Antalya.
faykut07@gmail.com

kesin bir şeyler kanıtlamanın peşindedir. Yazarın amacı, konuya bugüne değin okuduklarımızdan daha kapsamlı ve çok yönlü bir yorum getirebilmektedir.

I. Bölüm; Selçukluların Ortaya Çıkışı ve İlk Dönemleri (21-54) bölümünde yazar Selçukluların ortaya çıkışına ilişkin kanıtları ve ilk Selçuklu göçlerini ele almıştır. Selçukluların ortaya çıktığı bozkır ortamını incelerken, onların, Batı Avrasya'nın siyasal yapısını kökten değiştiren daha kapsamlı bir dizi göç bağlamında değerlendirilmeleri gerektiğini belirtmiştir. Ayrıca, Selçukluların köklerinin Rusya'nın güneyindeki Hazar Kağanlığı'nda olabileceğini öne sürmüştür.

II. Bölüm; Aşiretler ve Selçuklu Hanedanı (55-83)'nda ise yazar Selçuklu devletinin kuruluş yıllarındaki gelişimini anlayabilmek için Selçuklu tarihinin özünü oluşturan aşiretleri tanımak gerektiğini belirtir. Özellikle de Selçuklu hanedanı ile onların peşinden giden göçebe toplumlar arasındaki ilişkileri kavrayabilmek bunun için çok önemlidir. Bunu en iyi XI. yüzyılın sonlarında Selçuklu veziri olan Nizamülmülk ifade etmiştir: *'Türkmenler bu hanedan üzerinde hak iddia ediyorlar, çünkü başlangıçta ona hizmet ettiler ve sıkıntı çektiler ve onlarla kan bağları var.'* Yazar, bu bölümde, aşiretler/boylar ve aşiret reisleri/boy beyleri arasındaki ilişkileri, özellikle XI. yüzyılın ilk yarısı bağlamında irdelemiştir. Diğer Avrasya aşiretleri ile bozkır devletleri üzerine yapılan antropolojik ve tarihsel araştırmaların karşılaştırılması ve birinci el kaynakların ayrıntılı biçimde değerlendirilmesi temelinde, Selçuklu Devleti'ni kuruluş aşamasında asıl zorlayanın, aşiretler ve aşiret reisleri arasındaki mücadeleden çok, Selçuklu hanedanı içinde, zaten homojen bir yapıya sahip olmayan aşiretlere kimin liderlik edeceği üzerine yapılan kavgalar olduğunu ortaya koymaya çalışmıştır.

III. Bölüm; Savaş, Fetih ve Göçler (85-116)'de geleneksel olarak komşularının gözünde Orta Asyalı göçebelerin en büyük becerisinin savaş olduğu vurgulanmıştır. Hem Doğu Roma'nın hem de Ortadoğu'nun uzunca bir süredir Türkî göçebe gruplarının saldırılarına aşına olduğu da belirtilmiştir. Batı Asya'daki yerleşik devletler için Türk istilalarının yeni bir şey olmadığı, Doğu Roma ve İran'ın yüzyıllardır bu göçebelerle uğraştıkları zikredilmiştir. Yazara göre o tarihe kadarki saldırılar çok ender olarak devletin merkezini tehdit edecek nitelikteydi. Verdikleri zararın kalıcı olması da çok görülen bir şey değildir, yağmalamadan ve bazı imtiyazlar elde ettikten sonra genellikle bozkırlara geri dönüyorlardı. Selçukluların başarısının nedenini anlayabilmek

için, bu bölümde Selçukluların askeri yetenekleri ve uyguladıkları taktikler ele alınmıştır. Selçuklu savaş yöntemlerini incelemek, salt askeri açıyla sınırlı bir olgu değildir. Savaş bir yaşam biçimidir ve Selçuklu fetihleri, Türkmenlerin batıya göçleriyle çok yakından ilişkilidir, hatta neredeyse ondan ayrı tutulması mümkün değildir. Yazara göre XI. yüzyılın ilk yarısında Selçuklu güçleri ağırlıklı olarak bozkır ordu geleneğine bağlıdır. Ordudaki en kökten değişiklik, önce Türkmenlere ek olarak düşünülen, ama sonra onların yerini alan gulam (köle askerler) sisteminin benimsenmesi, silahlı göçebe gruplarından daha geleneksel ve profesyonel ordulara geçilmesi sonucu meydana gelmiştir. Dolayısıyla bu bölümde gulam sistemi öncesi Orta Asya, İran ve Irak'ta yapılan ilk Türkmen fetihleri dönemi ayrıntılarıyla ele alınmıştır.

IV. Bölüm; Selçuklular ve İslam (117-149)'da bu dönemin din tarihinin aynı derecede aşırı sayılabilecek çelişkilerle dolu olduğu belirtilmektedir. Bu bölümde, karşımıza çıkan bu tür çelişkilerin görmezden gelinemeyecek kadar çok ve sürekli oldukları ifade edilmiştir. Buna ek olarak, Selçukluların ya da vezirlerinin din politikasının da çoğu kez keyfi ve çelişkili olduğu ileri sürülmüştür. Kökleri ne ilahiyat ne de fıkıh (hukuk) görüşüne dayanan bu politika, her zaman Sünniliği özendirmekten uzaktı ve zaman zaman Şiiliği de destekler nitelikteydi. Daha da ötesi, vezir ve sultan ne tür politika benimserse benimsesin, Türkmen aşiretlerinin inançlarını yansıtmayabiliyordu.

V. Bölüm; Türk İstilaları ve Etkileri (151-189) bölümünde Selçukluların Anadolu'ya yaptığı akınlar yeni bir bakış açısıyla ele alınarak, Malazgirt öncesi dönem üzerine yoğunlaşmıştır. Doğu Roma'nın doğusunda askeri altyapısının görece daha zayıf olduğu, ama daha da önemlisi, bölgedeki altyapının tamamen farklı tehditlere karşı planlandığı, bu nedenle de geniş bölgelerin savunmasının zayıf kaldığı ortaya konulmaya çalışılmıştır. Her halükarda savunma sistemlerinin pek işe yaramamasının nedeni, Selçukluların onlardan uzak durabilmesi değil, bölgeyi kalıcı biçimde ellerinde tutmaya pek de meraklı olmamalarıydı. Asıl amaçları, kaleleri ve kentleri işgal etmekten çok, göçebe yaşamlarını sürdürebilmelerinde hayati önem taşıyan ve Anadolu ile komşusu Kafkasya'da bol miktarda bulunan otlakları ele geçirmektir. Dolayısıyla Selçuklu istilalarının etkilerini, İran, Irak ve Suriye'nin yanı sıra Anadolu'dan edindiği verileri karşılaştırarak değerlendirmeye çalışmıştır. Her ne kadar arkeolojik araştırmaların azlığından ötürü, varılacak sonuçların büyük bölümü kesin olmasa da, şanslı olunan nokta, aynı ya da yakın dönemlerden

kalan ve çoğu İslam dünyası uzmanının ilgilenmediği Ermeni ve Gürcü kaynaklarının çok zengin bir belge külliyesi sunuyor olmasıdır. Yazara göre bunlar, Selçuklu istilalarını daha iyi anlamamıza yardımcı olmaktadır. Ayrıca bu verilere dayanılarak, Ortadoğu'da olduğu kadar Anadolu'da da uzun dönemli nüfus azalması ve ekonomik gerileme eğiliminin Türkmen egemenliğinin kurulmasını hızlandırdığı ileri sürülmektedir.

Sonuç; (191-195)'ta ise kitabın savunduğu temel fikrin basitliği vurgulanmıştır. Bu temel fikir Erken Selçuklu tarihinin bozkır bağlamında ele alınıp değerlendirilmesi gerektiği şeklindedir. Selçukluların fetihlerinin yapısını belirleyen en önemli unsurlar, göçebe toplumun ihtiyaçları ve Ortadoğu'nun kendine has ekolojik koşullarıydı. Ancak söz konusu bu bozkır koşulları ilkel olarak algılanmamalıdır. Selçuklular disipline sahip olmasalar hiçbir askeri başarı kazanamazlardı ve bu zaferler, kuşatma taktiği kadar, tipik birer göçebe silahı olan ok ve yayla kazanılıyordu. Eğer Selçuklular bazen surlarla çevrili yerlerden uzak durmayı seçmişlerse, bunun nedeni kendi stratejik öncelikleriydi, yani bir önder her şeyden önce boyunun otlak ve ganimet gereksinimini güvence altına almak zorundaydı, başarısı buna dayanıyordu. Anadolu ile Kafkasya daha zengin olanaklar sunuyordu ve bu bölgeler, her şeyden çok Türklerin Ortadoğu'da göçebe yaşam biçimlerini sürdürebilecekleri iklim ve topografya koşullarına sahipti, onun için de Türkmen saldırıları bu bölgelerde yoğunlaşmıştır.

Burada tanıtımı yapılan çalışma Erken Selçuklu Tarihi çalışmaları için önemli katkılar sağlayan bir çalışmadır. Türkçe'ye kazandırılması ise Türk Tarihçiliği için önemli bir kazanım olmuştur. Bu gibi çalışmaların gerek Türkçe'de telif yoluyla üretilmesi gerekse de yabancı yayınlardan çeviri yoluyla literatürümüze kazandırılması tek temennimizdir.